

KS. KAZIMIERZ ŚWIĘS

MSZA ŚWIĘTA NIEDZIELNA W ŚWIADOMOŚCI WIERNYCH

Jednym z ważnych i łatwiej uchwytnych aspektów religijności jest jej rytualny wymiar. Praktyki religijne stanowią bowiem zewnętrzny i bardzo widoczny przejaw osobistej religijności. Badająca owe przejawy socjologia religii nie poprzestaje tylko na kategoriach statystycznych, ale sięga również do jakościowego opisu, podejmując zagadnienie motywacji zachowań rytualnych i znaczenie, jakie przypisują im wierni. Tym samym wyniki analiz socjologicznych mogą być cenne także na płaszczyźnie refleksji z zakresu liturgiki. Zwrócenie szczególnej uwagi na znaczenie niedzielnej Mszy świętej dla wiernych, motywacji wypełniania tej praktyki religijnej jest dzisiaj tematem aktualnym i potrzebnym. Chodzi nie tylko o adekwatny do rzeczywistości naukowy opis i wyjaśnienie, ale przede wszystkim o wykorzystanie tych spostrzeżeń w duszpasterskiej praktyce, skierowanej m.in. na pogłębienie zaangażowania wiernych w świętowanie dnia Pańskiego, w tym szczególnie udziału w niedzielnej Mszy świętej. Szybkie przemiany cywilizacyjne, zwłaszcza tempo produkcji i pracy we współczesnym społeczeństwie, nie zakwestionowały wprawdzie chrześcijańskiego charakteru niedzieli, ale znacznie zmieniły jej rangę w rytmie życia. Alternatywą wobec dnia świętego stał się dłuższy odcinek wolnego czasu już od piątkowego popołudnia. Przeżywanie przez chrześcijan niedzieli często rozmywa się w tzw. weekendzie, pojmowanym wyłącznie jako czas wolny. Centra rozrywki i wielkiego handlu stanowią dziś dla wielu mocno kuszącą ofertę, która często wygrywa z potrzebą odwiedzenia kościoła. Duszpasterskie, ewangelizujące wysiłki w przywracaniu chrześcijańskiej niedzieli jej właściwego sensu powinny uwzględnić te okoliczności. Duszpasterz nie może dziś przejść obojętnie

wobec pytania o to, jak wierni pojmują udział we Mszy świętej, czym jest on motywowany, jak rozumieją poszczególne znaki i gesty liturgiczne, co ułatwia, a co ewentualnie zniechęca do udziału w Eucharystii.

Socjologiczne badanie uczestnictwa w Eucharystii zakłada, przynajmniej *implicite*, znajomość teologicznego oraz pastoralno-liturgicznego modelu tegoż uczestnictwa. Są to wytyczne, które odnajdujemy w ważnych dokumentach Kościoła poświęconych liturgii, a zwłaszcza Eucharystii. *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreśla, że Eucharystię powinniśmy pojmować jako dziękczynienie i uwielbienie Ojca, jako pamiątkę ofiary Chrystusa i Jego Ciała, jako obecność Chrystusa dzięki mocy Jego słowa i Jego Ducha (KKK 1358). Jest zatem Msza święta dziękczynieniem za dzieło zbawienia dokonane przez Chrystusa. Szczególnie podkreślone jest to w prefacji, odsłaniającej elementy chrześcijańskiego dziękczynienia za „całe dzieło zbawienia lub za dzieło to ujęte w jakimś szczególnym aspekcie, stosownie do charakteru dnia, święta czy okresu liturgicznego”¹ Jako sprawowanie „pamiątki Pana” jest Msza święta urzeczywistnieniem całego zbawczego dzieła Chrystusa, Jego męki i zmartwychwstania. Poprzez udział we Mszy świętej stajemy się uczestnikami tego, co Chrystus dokonał raz na zawsze, uczestniczymy w tajemnicy zbawienia, które staje się dla wszystkich dostępne² Charakter obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina stawia Eucharystię ponad wszystkimi sakramentami (KKK 1374). Msza święta jako ofiara Chrystusa jest także ofiarą Kościoła. To Kościół ofiaruje Ojcu Chrystusa, a wraz z Nim samego siebie. Dlatego też Kościół zachęca, by „chrześcijanie podczas tego misterium wiary nie byli obecni jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy te tajemnice dobrze zrozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną hostię nie tylko przez kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą” (KL 48). To zalecenie ojców Soboru prowadzi nas do sformułowania podstawowych wytycznych dla właściwego i poprawnego uczestnictwa wiernych w Eucharystii. Zwraca się przede wszystkim uwagę na postawę przyjmowania realizowaną poprzez słuchanie słowa Bożego i przystąpienie do Stołu Pańskiego, dziękczynienie Bogu za dar życia wiecznego

¹ Por. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* nr 55a

² J. Janicki. *Posługa uświęcania*. W: *Teologia Pastoralna*. T. 2: *Teologia pastoralna szczegółowa*. Red. R. Kamiński. Lublin 2002 s. 266.

i postawę ofiary. Świadomość ofiarowania winna towarzyszyć wszystkim uczestniczącym podczas całej akcji liturgicznej. Ofiarą składaną w Eucharystii jest sam Chrystus i życie wiernych. Postawa ofiarnicza opiera się na miłości i posłuszeństwie. Czynny, świadomy i pobożny udział wiernych ma prowadzić do coraz większego zjednoczenia z Bogiem i ludźmi, do uświęcenia i przemiany świata, do doskonalenia się w świadczeniu miłości braciom.

Teologiczna refleksja nad Mszą świętą pozwala głębiej rozumieć tajemnice naszego odkupienia. Uczestnictwo w Eucharystii powinno wiązać się z właściwym pojęciem *sacrum*, świadomą i ugruntowaną wiarą, świadomością obowiązków wynikających ze chrztu świętego i prawidłowym rozumieniem liturgii³ Wierni winni wiedzieć, że gdy Kościół działa, przepowiada, modli się, gdy składa ofiarę, gdy udziela sakramentów i błogosławieństw, gdy Bogu oddaje cześć i wyśpiewuje Jego chwałę – spełnia wówczas akty liturgiczne (KL 33). Działania te mają charakter wspólnotowy, a nie prywatny; przysługują bowiem wszystkim członkom zgromadzenia liturgicznego, uwidaczniają je i na nie oddziałują (KL 26). Należy zauważyć, że zgromadzenie liturgiczne najpełniej objawia Kościół. Tworzą je ludzie ochrzczeni, odpowiadający na wezwanie Boże, zebrani w określonym miejscu, najczęściej w kościele. Obecność ta jest fizyczna, a nie symboliczna. Powinna być ona świadoma, aktywna, wyrażona zewnętrznie za pomocą gestów, słów, śpiewu. Zgromadzenie ludu Bożego na liturgii spełnia pewne funkcje: przypomina przeszłość zbawczą, przedstawia rzeczywistość aktualnie się dokonującą, zobowiązuje do uczestnictwa, zapowiada eschatyczną przyszłość⁴

Czynne uczestnictwo we Mszy świętej ma także wymiar indywidualny, ponieważ to konkretna osoba ludzka, jako jednostkowy podmiot myślenia i działania, staje przed Bogiem z bagażem swoich doświadczeń i to ona spełnia poszczególne czynności. Każdy chrześcijanin winien odnaleźć swoje miejsce we Mszy świętej i dogodne warunki do wytworzenia w sobie odpowiednich dyspozycji wewnętrznych. Między duchowymi poruszeniami a wykonywanymi czynnościami nie może być rozbieżności, inaczej uczestnictwo wiernych będzie powierzchowne i nie będzie miało wpływu na nasze życie, postawy i zachowanie⁵ Soborowa Konstytucja o liturgii jasno określa

³ R. Rak. *Liturgiczno-pastoralne podstawy uczestnictwa w Eucharystii*. W: *Eucharystia – miłość i dziękczynienie*. Red. W. Słomka. Lublin 1992 s. 149-161.

⁴ A. L. Szafranski. *Teologia Liturgii eucharystycznej*. Lublin 1978 s. 49; por. R. Zielański. *Teologia zgromadzenia liturgicznego*. W: *Wprowadzenie do liturgii*. Red. F. Blachnicki. Lublin 1967 s. 125-134.

⁵ J. Augustyn. *Życie i Eucharystia*. Kraków 1993 s. 19.

podstawowe, pastoralne zasady uczestnictwa wiernych we Mszy świętej. Podkreśla przede wszystkim znaczenie wewnętrznego osobowego zaangażowania, na którym opiera się i ma swe uzasadnienie wszelka zewnętrzna aktywność liturgiczna (KL 11; 19), oraz przypomina, że „w odprawianiu liturgii każdy spełniający swą funkcję, czy to duchowny, czy świecki, powinien czynić tylko to, co należy do niego z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych” (KL 28). Uczestnictwo w Eucharystii wymaga więc aktywności całej osoby. Przez symboliczne gesty toczy się dialog Boga z Jego ludem, zgromadzonym w imię Chrystusa łaską Ducha Świętego. Przez zewnętrzne czynności i wypowiedziane modlitwy wewnętrzna więź z Bogiem umacnia i utrwala się. Dokonuje się również jej wzrost. Przełożenie głębokich przeżyć wewnętrznych i treści duchowej na konkretne zachowania ma swoje podłoże w naturze ludzkiej. Wszelkie czynności kultyczne nie są wynikiem pozytywnego ustanowienia ze strony Bosko-ludzkiego Prawodawcy, ale wypływają z cielesno-duchowej konstrukcji osoby ludzkiej⁶

Zgodnie z tradycją apostołską Kościół wybrał niedzielę jako dzień, w którym świętuje on zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa. Niedziela jako „dzień Pański” jest głównym dniem celebracji Eucharystii. Tego dnia wierni winni zbierać się dla słuchania słowa Bożego i na uczestnictwo w Eucharystii (KL 106). W liście apostołskim *Dies Domini* Jan Paweł II przypominał, że udział w Eucharystii powinien być dla każdego ochrzczonego sercem niedzielą. Udział ten nie powinien być traktowany jako wypełnienie jedynie przepisane obowiązkowi, ale jako niezbędny element prawdziwie świadomego i spójnego życia chrześcijańskiego (DD 81). W swym przykazaniu Kościół nakazuje wiernym „w niedzielę i święta we Mszy świętej nabożnie uczestniczyć”

Należy przypuszczać, że przypomniane wyżej bardzo ogólnie podstawowe zasady uczestnictwa wiernych w Eucharystii, jak również obowiązek regularnego udziału w niedzielnym zgromadzeniu eucharystycznym powinny być na ogół wszystkim znane. Stanowią one przecież przedmiot katechezy, homilii itp. Bywa jednak tak, że ten teologiczno-liturgiczny model jest konfrontowany z konkretną rzeczywistością społeczno-kulturową. Praktyki religijne, przekonania wiernych o ich znaczeniu, motywacje ich wypełniania są – tak samo jak inne wymiary religijności – często naznaczone kontekstem kulturowym danego środowiska. Podobnie jest z udziałem we Mszy świętej. Liczne sondaże ogólnopolskie i środowiskowe dotyczące praktyk religijnych

⁶ J. Grześkowiak. *Zewnętrzna aktywność wiernych w liturgii*. „Homo Dei” 45:1976 s. 100-101.

(Msza święta, nabożeństwa, modlitwa) nie wskazują na nagłe załamanie ich częstotliwości w czasie polskich przemian społecznych. Podsumowując wyniki sondaży realizowanych przez CBOS w latach 1986-2000, B. Wciórka pisze: „Religijność, ujawniona dzięki deklaracjom na temat wiary i praktyk religijnych, jest jednym z bardziej stałych, odpornych na przemiany, zjawisk. Przełom roku '89 zmienił w naszym kraju bardzo wiele [...] mimo to identyfikacje religijne Polaków utrzymują się zasadniczo na zbliżonym poziomie od marca '86 roku po dzień dzisiejszy. Stabilny pozostaje zarówno poziom wiary jak i praktyk”⁷ Gwałtownych zmian nie odnotowano także w częstotliwości uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej. Wskaźniki uzyskane w badaniach wśród Polaków mówią o utrzymującym się stabilnym poziomie tej praktyki w społeczeństwie polskim lat dziewięćdziesiątych. W 1991 r. na pytanie o częstość chodzenia na Mszę świętą dorośli Polacy odpowiedzieli następująco: w każdą niedzielę i święto – 37,8%, prawie w każdą niedzielę – 25,7%, jeden lub dwa razy w miesiącu – 17,1%, w wielkie święta – 11,5%, rzadziej niż raz w roku – 4,8%, (brak odpowiedzi – 3,1%)⁸ Natomiast według ogólnopolskiego sondażu zrealizowanego w 1998 r. deklaracje chodzenia na Mszę świętą przedstawiały się następująco: codziennie – 3,1%, w każdą niedzielę i święta – 42,0%, prawie w każdą niedzielę – 22,9%, jeden lub dwa razy w miesiącu – 11,4%, tylko w wielkie święta, tylko z okazji uroczystości, np. ślubu, pogrzebu – 4,5%, nieuczęszczający wcale do kościoła – 4,8%, (brak odpowiedzi – 1,2%)⁹ Przeciętny wskaźnik regularnie przychodzących w niedzielę do kościoła, tzw. *dominantes*, w latach 1988-2002 wynosił w Polsce 46,9%. Najwyższy był w diecezji tarnowskiej – 75,2%, a najniższy w łódzkiej – 30,1%¹⁰ Większe zmiany, charakteryzujące się obniżaniem częstości uczestnictwa w niedzielnej mszy świętej obserwuje się natomiast w młodym pokoleniu¹¹

Liczenie, jak często wierni uczestniczą we Mszy świętej, daje jedynie ogólny obraz *dominantes* w świetle kategorii społeczno-demograficznych.

⁷ B. Wciórka. *Religijność Polaków. Identyfikacje religijne w latach 1986-2000 i ich związku z postawami obywatelskimi w III Rzeczypospolitej*. Warszawa 2000 s. 2 (mps).

⁸ J. Mariański. *Obowiązkowe praktyki religijne*. W: *Religijność Polaków 1991*. Red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz. Warszawa 1993 s. 72-73.

⁹ Tenże. *Niedzielne i wielkanocne praktyki religijne*. W: *Religijność Polaków 1991-1998*. Red. W. Zdaniewicz. Warszawa 2001 s. 87.

¹⁰ *Statystyka diecezji Kościoła katolickiego w Polsce 1992-2002*. Red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa 2006 s. 81.

¹¹ J. Mariański. *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej*. Kraków 2004 s. 203.

Bardziej interesująca, z duszpasterskiego punktu widzenia, jest wiedza na temat znaczenia tej praktyki dla wiernych. Należy przypuszczać, że motywy skłaniające do wzięcia udziału w niedzielnej Mszy świętej są ściśle związane z motywacją religijności w ogóle. Te ostatnie mogą być jednak różnie dzielone i klasyfikowane. Bardzo ogólny ich podział, nawiązujący do klasyfikacji pobudek religijnych Emila Pin, pozwala wyszczególnić motywy czysto religijne oraz społeczno-kulturowe¹² W badaniach Kościoła zrealizowanych przez ośrodek OPINIA 24,9% respondentów określa, że dla nich Msza św. to przede wszystkim spotkanie z Bogiem i zjednoczenie z rzeczywistością nadprzyrodzoną; 9,0% uważa, że jest to wypełnienie obowiązku; 3,6% wskazuje na liturgię jako dzień radości i święta; dla 1,8% Msza święta to okazja do wspólnego spotkania się wiernych¹³ W sondażu tego samego ośrodka w 1998 r. respondenci na pytanie: „Czym dla Pana(i) jest msza święta” udzielali następujących odpowiedzi: przeżycie religijne – 80,1%; nakaz sumienia – 79,3%; wypełnienie obowiązku wobec Kościoła – 54,8%; dostosowanie do ogólnego zwyczaju – 35,1%; stosowanie się do wymagań rodziny – 29,8%; inne – 5,6%¹⁴ Przewagę religijnej motywacji stwierdzano także w wielu badaniach regionalnych. Jako przykład można przytoczyć dane z badań postaw religijno-społecznych w diecezjach. Na wskazane wyżej pytanie respondenci z archidiecezji łódzkiej stwierdzali, że udział we Mszy świętej to wypełnienie obowiązku wobec Kościoła – 10,0%, wypełnienie nakazu sumienia – 34,1%, dostosowanie do wymagań rodziny – 4,8%, przeżycie religijne – 33,2%, dostosowanie do ogólnego zwyczaju – 8,0%; coś innego – 3,7%, (brak odpowiedzi – 6,2%)¹⁵ W archidiecezji gdańskiej wskaźniki układały się odpowiednio: 10,7%, 30,9%, 4,3%, 35,0%, 6,6%, 3,0%, (1,4%)¹⁶ W diecezji tarnowskiej według powyższej kolejności zanotowano: 15,1%, 41,1%, 2,2%, 35,2%, 1,8%, 2,6%, (1,9%)¹⁷ W archidiecezji poznań-

¹² E. P i n. *Pobudki religijne a przejście ku społeczeństwu technicznemu*. W: *Ludzie – Wiara – Kościół. Analizy socjologiczne*. Red. B. Cywiński. Warszawa 1966 s. 177.

¹³ S. H. Z a r ę b a. *Rytualistyczne zaangażowanie Polaków – regres czy stagnacja?* W: *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*. Red. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa 2004 s. 68 -69.

¹⁴ M a r i a ń s k i. *Niedzielne i wielkanocne praktyki religijne* s. 91-92.

¹⁵ W P i w o w a r s k i. *Praktyki religijne*. W: *Postawy społeczno-religijne mieszkańców Archidiecezji Łódzkiej*. Red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski. Część I. Łódź 2002 s. 49.

¹⁶ J. M a r i a ń s k i. *Praktyki religijne obowiązkowe i nadobowiązkowe*. W: *Postawy społeczno-religijne archidiecezjan gdańskich*. Red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski. Warszawa 2003 s. 83.

¹⁷ T e n z e. *Obowiązkowe i nieobowiązkowe praktyki religijne*. W: *Postawy społeczno-religijne diecezjan tarnowskich*. Red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzuski. Warszawa 2001 s. 42.

skiej 37,7% respondentów wiąże udział we Mszy świętej z nakazem sumienia, 29,5% z przeżyciem religijnym, a 10,2% uważa, że to obowiązek wobec Kościoła¹⁸ Cytowane dane statystyczne pochodzą z badań w regionach zróżnicowanych tak pod względem przeszłości historycznej, jak i kulturowo. Wszędzie jednak wskazują na duże znaczenie i miejsce liturgii niedzielnej dla osób wierzących. Okazuje się, że motywacje związane z chęcią przeżycia religijnego są w takim samym stopniu rozpowszechnione, jak motywacje wynikające z nakazu sumienia. Na dalszym miejscu lokują się motywy związane z poczuciem obowiązku. Pobudki społeczno-kulturowe, związane zwłaszcza z dostosowaniem się do wymagań rodziny czy ogólnego zwyczaju, nie są zbyt rozpowszechnione wśród badanych.

W świetle przytoczonych danych empirycznych trudno jest udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o charakter motywacji udziału we Mszy świętej niedzielnej, choć – jak wskazano wyżej – poczucie obowiązku i poszukiwanie osobistych przeżyć religijnych przeważa nad motywami płynącymi ze środowiska rodzinnego i miejscowego zwyczaju. Lepszych informacji dostarczają swobodne i pogłębione wywiady z uczestnikami niedzielnej praktyki. Wyłania się z nich bowiem realizowany i akceptowany model tegoż uczestnictwa, zawierający opis indywidualnych przeżyć, ocenę czynności celebransów, oczekiwania uczestniczących w liturgii. Próbę taką podjęto w środowisku „Więzi”, gromadząc swobodne wypowiedzi respondentów m.in. na następujące pytania: 1. Co mnie w liturgii przyciąga i zachęca, a co zniechęca?; 2. Co najgłębiej przeżywam podczas liturgii, a co jest trudne do zaakceptowania albo mało zrozumiałe?; 3. Czego oczekuję, uczestnicząc w liturgii?; 5. Jak rozumiem moje uczestnictwo we Mszy świętej?¹⁹ Ankiety zebrane od różnych osób, także niewierzących, stały się już przedmiotem opracowań naukowych²⁰ Respondenci w nadesłanych odpowiedziach przeważnie utożsamiają swoje uczestnictwo we Mszy świętej z następującymi sprawami: uważne i gorliwe słuchanie słowa Bożego, przystąpienie do Komunii świętej, oddawanie czci Bogu i składanie dziękczynienia, uczestniczenie w ofierze Chrystusa, wspólny śpiew i modlitwa, wspólne wykony-

¹⁸ M. Chmielowski. *Praktyki religijne w archidiecezji poznańskiej*. W: *Postawy społeczno-religijne archidiecezjan poznańskich*. Red. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Poznań 2005 s. 82.

¹⁹ *Dlaczego chodzę, dlaczego nie chodzę do kościoła?* Opr. I. Cieślik. Warszawa 1999.

²⁰ Wtórą analizę ankietowych wypowiedzi, opartą na koncepcji zakładanego modelu pastoralno-liturgicznego oraz rzeczywistego modelu uczestnictwa wiernych we Mszy świętej, zawiera praca M. Sztukert *Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii na podstawie ankiety Więzi 1998 r. Studium teologiczno-pastoralne*. Lublin 2001 [mps Archiwum KUL]. W dalszej części artykułu wykorzystano niektóre wnioski zawarte w tej pracy.

wanie czynności liturgicznych²¹ Wśród osób dystansujących się od udziału w liturgii (w większości z wyższym wykształceniem i mieszkańców miast) przeważają oceny Mszy świętej jako nudnej, nieatrakcyjnej o skostniałej, sztywnej i przestarzałej formie. Kazania oceniają jako zbyt długie, nieciekawe, monotonne, zbyt często wkraczające w sferę spraw politycznych. Trzeba jednak zauważyć, że te osoby swą krytykę skupiają na wyłącznie ludzkim elemencie liturgii, nie wypowiadając się na temat jej istoty²² Na pytanie, co w liturgii przyciąga lub zniechęca, padały przeważnie odpowiedzi pod adresem celebransów. Opinie były tu bardzo zróżnicowane, jednak wiele osób wskazuje na niestaranne, pospieszne celebrowanie, rutynę, brak zaangażowania kapłana, przedłużanie, improwizowanie, dowolność modlitw.

Gdy chodzi o samą motywację uczestniczenia w Eucharystii, to zdecydowana większość respondentów przyznaje się do pobudek religijnych: spotkanie z Bogiem, Panem i Zbawicielem człowieka, Miłosiernym Ojcem, to odpowiedź na Boże wezwanie. Potwierdzeniem tego faktu może być wzrastająca liczba tych, którzy uczestnicząc w niedzielnej Eucharystii, przystępują jednocześnie do Komunii świętej. W dłuższej perspektywie czasowej, przy minimalnej tendencji spadkowej liczby *dominantes*, wskaźnik przystępujących do Komunii świętej wyraźnie rośnie. Na przykład w 1980 r. wskaźnik ten wynosił 7,8% uczestniczących, w 1990 r. – 10,7%, w 1995 r. – 15,4%, w 2000 r. – 19,4%, w 2002 r. – 17,5%²³ Ważnym motywem jest także potrzeba modlitwy. Dla takich osób Msza święta stanowi centrum dnia świątecznego i powszedniego. Pragną oni na Eucharystii w szczególny sposób oddawać się Bogu, polecać mu swych najbliższych. W modlitwie widzą też pomoc w rozpoznaniu woli Bożej i rozwiązywaniu problemów życiowych. Ważnym motywem podawanym przez respondentów jest wiara, pragnienie uzyskania wewnętrznego pokoju, pojednania z Bogiem, wzbogacenia wewnętrznego. Wypowiedzi, które ilustrują powyższe spostrzeżenia, wskazują równocześnie, że w świadomości badanych motywy religijno-osobowe przeważają nad motywami obowiązku. Te ostatnie pojawiają się natomiast dość często w gronie osób starszych. Interesujące jest, że motywacja religijno-osobowa pojawia się także jako usprawiedliwienie dla osób wcale nie praktykujących lub praktykujących okazyjnie. Przyznają oni, że nie odczuwają obecności Boga w czasie liturgii; często jest to wypaczony obraz Boga jako karzącego, surowego, którego człowiek się obawia. Mówią też często

²¹ Tamże s. 68.

²² Tamże s. 80-81.

²³ *Statystyka diecezji* s. 76.

o braku poczucia wspólnoty z Kościołem oraz że nie chcą traktować uczestnictwa jako uciążliwego obowiązku²⁴

Na uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii wpływają też czynniki ze świeckiej dziedziny życia. Występują one często u tych samych osób obok motywacji religijnych. Respondenci wymieniają najczęściej zwyczaj o charakterze narodowym i rodzinnym, przywołują przykłady wiary swoich przodków. Wiara jest dla tych osób w mniejszym stopniu osobistym wyborem, a bardziej darem otrzymanych od poprzednich pokoleń. Wiąże się to niekiedy z brakiem refleksji nad własną wiarą, praktykami czy wiedzą religijną. Ważnym czynnikiem w podtrzymywaniu praktyk jest, zdaniem badanych, religijne wychowanie w rodzinie. Respondenci wspominają przykłady rodziców, którzy wdrazali im przykazania i prawdy wiary, uczyli, czym jest Msza święta, i wpajali obowiązek udziału w niej. Tylko niewielka grupa ankietowanych uważała, że udział w niedzielnej Eucharystii jest dla nich nawykiem. Praktykują bez głębszego poczucia sensu. Tak jak w przypadku pobudek religijnych, również w kategorii motywacji społeczno-kulturowych możemy odnaleźć takie, którymi tłumaczy się absencję na niedzielnej Mszy świętej. Dość często jest to wynik trudnych życiowych doświadczeń, utrata poczucia sensu swego życia, niepowodzenia w rodzinie, w pracy. Badani przyznają także, że przeszkodą jest długi czas pracy zawodowej, obowiązki domowe²⁵

Schemat powyższych analiz, wychodzący od liturgicznych i pastoralnych wskazań odnoszących się do udziału wiernych we Mszy świętej, poprzez konfrontację z rzeczywistym modelem uczestniczenia, w którym zawierają się deklaracje wiernych o rozumieniu, motywacji udziału, a także oceny czynności celebransów i gestów liturgicznych, pozwala na pewne wnioski o charakterze pastoralnym. Duszpasterstwo w dziedzinie dnia świętego w nowoczesnym społeczeństwie nie może ignorować zasygnalizowanych wyżej tendencji. Ujawnia się przede wszystkim potrzeba formacji liturgicznej, i to nie tylko na lekcji religii w szkole i podczas katechizacji w grupach religijnych. Powinna ona objąć wszystkich, przybierając formę pewnego rodzaju liturgicznych katechez wyjaśniających istotę sprawowanych tajemnic, znaczenie słów i gestów. Papież Jan Paweł II w liście apostolskim *Dies Domini* bardzo docenia te inicjatywy, przez które wspólnoty parafialne, angażując wszystkich uczestników Eucharystii – kapłana, służbę liturgiczną i wiernych – już w ciągu tygodnia przygotowują niedzielą liturgię, rozważając słowo Boże,

²⁴ S z t u k e r t. *Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii* s. 101-105

²⁵ Tamże s. 107-110.

zanim jeszcze zostanie ogłoszone (DD 40). Ważną sprawą jest, aby w środowisku parafialnym ukazywać motywy świętowania niedzieli jako dnia rzeczywiście należącego do Boga, ale także do człowieka. W społeczeństwie nastawionym często na konsumpcję i zysk zmianom ulega także model świętowania i słabnie częściowo sakralny charakter niedzieli w praktyce społecznej. Trzeba zatem pogłębiać świadomość teologicznego wymiaru niedzielnego odpoczynku tak, aby wierni widzieli zasadniczą różnicę między czasem wolnym i czasem świętym. Mając na uwadze sens i cel odpoczynku niedzielnego w odniesieniu do współczesnych sposobów gospodarowania, same względy etyczne wymagają, żeby wypoczynek ten, z uwagi na zwiększenie jego wartości kulturalnych i kultowych, z istoty swej był nierentowny. Zrezygnowanie z części zysku i zarobku, tak ze strony pracodawcy jak też pracownika, należy do istoty tego dnia, który ma być poświęcony Bogu i który powinien być przeżywany w atmosferze przynależności braterskiej wspólnoty do Boga²⁶ Misja duszpasterska musi wreszcie uwzględniać i tę okoliczność, że na niedzielnej Eucharystii, obok ludzi naprawdę zaangażowanych w życie religijne, są osoby praktykujące sezonowo, a często w różnym stopniu dystansujące się od spraw wiary. Dystans ten może wynikać z osobistych życiowych doświadczeń, czasem z ulegania innym weekendowym ofertom, a może być to wynik procesu prywatyzacji religijności, w którym wypracowuje się własne, czasem z pominięciem Kościoła, drogi kontaktu z Bogiem. Przedmiotem duszpasterskiej troski winno być więc takie przygotowanie i celebrowanie niedzielnej Eucharystii, aby udział w niej stał się dla tych ludzi źródłem odnowy swej wiary oraz więzi z Bogiem i wspólnotą wierzących.

BIBLIOGRAFIA

- Barbarić S.: *Przeżywajcie Mszę świętą sercem*. Kraków: Wyd. „M” 1997
- Borowik I.: *Przemiany religijności polskiego społeczeństwa*. W: *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*. Red. M. Marody. Warszawa: Wyd. Naukowe „Scholar” 2004 s. 381-396.
- Gasparino A.: *Msza święta – Wieczera Pańska*. Warszawa: Wyd. Salezjańskie 2000
- Jan Paweł II.: *Eucharystia sercem Kościoła*. Wybór i opracowanie A. Wieczorek. Warszawa: IW PAX 2005.
- Kulbacki P. *Formacja eucharystyczna młodzieży do czynnego udziału we Mszy świętej w świetle wypowiedzi uczniów klas III liceów ogólnokształcących Miasta Łodzi*. Lublin 1996 [mps pracy doktorskiej].

²⁶ K. Brockmüller. *Cywilizacja przemysłowa i religia*. Paris 1974 s. 117-118.

- Kuźniar J.: Książka o Mszy świętej. W poszukiwaniu głębszego uczestnictwa. Kraków: Wyd. „M” 2003.
- Nadolski B.: Ukochać Mszę świętą. Poznań: Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej 1983.
- Niedziela dzisiaj. Red. J. Krucina. Wrocław: Wyd. Wrocławskiej Księgarni Diecezjalnej 1993.
- Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym. Red. E. Mateja, R. Pierskała. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO 2001.
- Nowak M.: Życ Mszą świętą. Warszawa: Palabra 2005.
- Sinka T.: Moja niedzielna Msza Święta. Kraków: Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy 2001.
- Staniek E.: W trosce o umiłowanie Eucharystii. Kraków: Wyd. św. Stanisława BM 2004.
- Zdaniewicz W., Adamczuk L., Gudaszewski G.: Dominicantes i Communicantes 1992-1999. Statystyka niedzielnych praktyk religijnych według diecezji z 1992 r. W: Religijność Polaków 1945-1999. Red. W Zdaniewicz, T. Zembrzusi. Warszawa 2000: ISKK SAC s. 519-547.
- Zdaniewicz W. Praktyki religijne jako konsekwencja wiary. W: Religia – Kościół – Społeczeństwo. Wydział badań socjologicznych w 12 diecezjach 1996-2006. Red. W Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa: ISKK SAC 2006 s. 29-45.

THE HOLY SUNDAY MASS
IN THE AWARENESS OF THE FAITHFUL

Summary

The leading problem of the paper is a question about the significance of the Sunday Eucharist for its participants. In his answer, the author quotes basic theological and liturgical requirements, as they are contained in the documents of the Church about the participation of the faithful in the Holy Mass. He confronts them with the sociological findings, concerning this matter. Analysing data, he indicates that the first rank is conferred on religious motivations while customary motives become less important. The pastoral postulates show the need of constant and broad liturgical formation. The sacral character of Sunday must be made more profound in the awareness of the faithful and the community dimension of celebration.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: celebrowanie, motywacje religijne i kulturowe, uczestnictwo we Mszy świętej.

Key words: celebration, religious and cultural motives, participation in the Holy Mass.